

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

ІНСАЙТ У СТРУКТУРІ ТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу 07-231 групи

Спеціальності 053 Психологія

Освітньо-професійної програми «Психологія»

Вікторія ХОМИШИН

Керівник: к. психол. н., викладач

Наталія ТАВРОВЕЦЬКА

Рецензент: методист навчально-методичної

лабораторії акмеології, психолог Миколаївського

обласного інституту післядипломної педагогічної

освіти

Любов Погорєлова

Івано-Франківськ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСАЙТУ В КОНТЕКСТІ ТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ	7
1.1 Поняття творчості та її структура в психологічній науці	7
1.2 Інсайт та його роль у творчому процесі	16
1.3. Підходи до детекції інсайту у психологічній практиці	23
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНСАЙТУ В СТРУКТУРІ ТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ	29
2.1 Програма і методика емпіричного дослідження особливостей інсайту в структурі творчості особистості	29
2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження	34
2.3 Практичні рекомендації щодо розвитку творчості студентів	40
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ	51

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні творча діяльність стає об'єктом пильної уваги дослідників різних сфер науки – філософів, психологів, соціологів, представників природничо-наукових та технічних областей. Центральне місце займає творча особистість, оскільки її роль постійно зростає і, відповідно, соціальне замовлення спрямоване саме на творчих спеціалістів. Науково-технічний прогрес залежить від творчої, креативної діяльності спеціалістів.

Багато дослідників вивчають питання творчої особистості, які базові характеристики має індивід, який має схильність до розглянутої межі. При цьому творче мислення відіграє важливу роль у вирішенні проблем, створенні нових ідей та інновацій. Це здатність думати за межами звичного та знаходити нестандартні рішення, які можуть призвести до успіху. Однак часто виникає питання, як розвинути творче мислення і відкрити потенціал у собі.

Важливим елементом творчого мислення є інсайти. Теорія інсайту займає одне з центральних місць у психології творчості. Сам феномен інсайту виник задовго до появи наукової психології. Класичний культурний опис цього феномена дійшов до нас у трактаті римського архітектора Вітрувія. За загальновідомою нині легендою, Архімед знайшов рішення, будучи в лазні шляхом несподіваного осяяння і в результаті яскравого емоційного спалаху вибіг на вулицю з криком «Еврика!». Саме цей феномен осяяння, миттєвого відкриття принципу розв'язання складної творчої задачі, пов'язаний зі специфічним і яскравим почуттям і наступний після більш менш тривалих безуспішних спроб вирішення, отримав визначення інсайт (insight), що з англійської мови буквально означає погляд всередину, проникнення.

Згідно з оглядом публічних наукових робіт, дослідження теоретико-методологічних і практико-методичних питань щодо

феномену інсайту в цілому та інсайт-технології у будь-якій діяльності зокрема, має недостатню історію досліджень. Це пов'язано з тим, що, оскільки інсайт-технологія як явище цілеспрямованої діяльності з пошуку рішень є новою педагогічною практикою, дослідники повинні мати глибоке та повне розуміння її сутності, структури та потенціалу.

Зарубіжні науковці, такі як Е. де Боно, М. Вертгеймер, Д. Гілфорд, К. Коффка, А. Осборн, Е. Торранс та інші, вивчали феномен інсайту в тій або іншій площині. Хоча їхні теорії були використані для пояснення причин виникнення цього явища та його розвитку, вони не дослідили його вплив на основні сфери соціокультурного простору, такі як політика, виробництво, наука, освіта, мистецтво, інформація та логістика. У вітчизняних дослідженнях практично відсутні напрацювання щодо вивчення сутності інсайту як окремого психологічного явища. Воно розглядається в контексті вивчення творчої діяльності особистості. До вітчизняних науковців, що займалися даною проблематикою можемо віднести Л. Буєву, В. Клименко, В. Моляко, В. Роменця, Т. Таранову та ін.

Разом з тим, враховуючи, що тема інсайту у практичних напрацюваннях розкрита недостатньо, і було окреслено тему наукового дослідження: *«Інсайт в структурі творчої особистості»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалась у межах науково-дослідної теми кафедри психології «Особистісні та ситуаційні ресурси особистості в умовах життєвої та суспільної кризи» (державний реєстраційний номер 0119U103458).

Об'єкт дослідження: інсайт як психічний феномен.

Предмет дослідження: особливості інсайту творчих особистостей.

Мета дослідження: на основі теоретичних положень визначення сутності проблеми дослідження, емпірично визначити особливості інсайту в структурі творчої особистості.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати сутність понять «творчість» та «інсайт» у наукових дослідженнях.
2. Проаналізувати підходи до вивчення інсайту у практичних психологічних дослідженнях.
3. Емпірично дослідити особливості інсайту в структурі творчості особистості.
4. Розробити практичні рекомендації щодо розвитку творчості студентів.

Методи дослідження:

- *теоретичні:* аналіз, узагальнення, систематизація ідей з наукової літератури з метою розкриття базових понять дослідження, визначення теоретичних аспектів особливостей творчості та інсайту.
- *емпіричні:* діагностичні (тестування, анкетування) тест «Діагностика творчого потенціалу та креативності», тест мислення та креативності Дж. Брунера, тести дивергентного мислення Д.Гілфорда.
- *математико-статистична обробка результатів:* описова статистика та порівняльний аналіз за критеріями Мана-Уїтні та Краскела-Уоллеса.

Наукова новизна одержаних результатів міститься у теоретичному узагальненні наукових підходів до визначення сутності та особливостей детекції інсайту у практичних дослідженнях.

Практичне значення одержаних результатів. Отриманий емпіричний матеріал, а саме практичні рекомендації щодо розвитку творчості студентів можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти при організації освітнього процесу, а також стати підґрунтям для лабораторного вивчення виникнення явища інсайту.

Апробація та публікація результатів дослідження. Результати емпіричного дослідження обговорювалися на засіданні кафедри психології (протокол від 14.11.2024 №6), результати висвітлено у

науковій збірці «Магістерські студії» Херсонського державного університету (стаття на тему «Поняття інсайту у психологічних дослідженнях», листопад 2024 р.).

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел та додатків. Основний обсяг роботи викладений на 43 сторінках, загальний обсяг роботи – 58 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСАЙТУ В КОНТЕКСТІ ТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

1.1 Поняття творчості та її структура в психологічній науці

Становлення поняття «творчість» пройшло довгу історію. У різні періоди розвитку людства, вчені, філософи неоднозначно ставилися до трактування даної дефініції, її сутності та джерел. З найдавніших часів ця проблема хвилювала уми великих мислителів.

Першими дослідженнями цього «складного, таємничого процесу» були філософи античності. Людська думка століттями билася над вирішенням загадок творчості, але досі багато ще спірного та неясного у його природі. Одне незаперечне: творчість – складний феномен людського мислення [20, с.12].

Дослідженням цього явища займається широке коло наукових дисциплін – від філософських та гуманітарних до точних. Серед них можна назвати психологічну науку, філософські дисципліни, соціологічні дослідження, естетичні вчення, педагогічні науки, а також кібернетику та наукознавство. Більше того, сформувалася окрема галузь знань під назвою евристика, яка зосереджується саме на вивченні творчих процесів.

Інтерес до творчості нашого часу пояснюється глибокими об'єктивними чинниками. Перший пов'язаний з характерною для 20 століття пильною увагою до проблем особистості. Постають питання: «Яка роль особистості історичному процесі, у розвитку мистецтва? У чому справжня сутність людини та сенс її життя?» Тут центральним є питання, пов'язане з вивченням художника, як суб'єкта естетичної діяльності [2].

Другий чинник – це зумовленість інтересів до проблем творчості, потребами сучасної науки та техніки.

Третій чинник закладено у самій природі творчості та практиці естетичного сприйняття його результатів – романів, віршів, музики, фільмів, картин тощо.

Самопізнання людини відбувається через взаємодію з речами та об'єктами, які вона створює власноруч. Саме в процесі творчої діяльності та створення нового найяскравіше проявляється справжня природа людини як соціальної істоти. Така активність дозволяє їй розкрити свій творчий потенціал, виявити багатогранність своїх можливостей та визначити власне місце в історичному розвитку світу [27, с. 15].

У широкому значенні творчість розглядається як діяльність, що породжує щось нове, таке, що ніколи раніше не існувало. Це визначення часто використовується в науці та практиці. Однак, існує інша точка зору (Н. Карпенко [9], В. Роменець [23]), в якій творчість є складним розумовим процесом, що забезпечує можливість виходу за межі звичних способів вирішення завдання та свого уявлення про світ.

Велику увагу приділяв творчості у своїх роботах психолог Л. Виготський. Підкреслюючи специфічність творчості як особливого виду діяльності, властивого тільки людині, він зазначав, що «творчість є необхідна умова існування, і все, що виходить за межі рутини і в чому полягає хоч нота нового, зобов'язане своїм походженням творчому процесу людини» [24].

Таким чином, на думку ряду вчених (О. Кривопишина [20], В. Клименко [10], О. Туриніна [26]) в основі творчості лежать різні психічні процеси, важливим з яких є продуктивне мислення.

Виходячи з аналізу філософських, психологічних джерел можна назвати такі групи критеріїв творчості:

- 1) важлива новизна (з позиції культури);
- 2) соціальна значимість (оцінюється як благо для людства);

3) ступінь досконалості речі (майстерність виконання).

Більшість вчених (Н. Карпенко [9], О. Кривопишина [20] та ін.) розглядають творчість як процес, що проходить у своєму розвитку кілька етапів:

1. Розсуд задуму, попередні результати творчості.
2. Передбачення шляху реалізації задуму.
3. Думкові маніпулювання образами, елементами твору, зв'язками між ними, комбінування, зіставлення та протиставлення елементів.
4. Власне творення, реалізація версії, ідей, образів.
5. Оцінка варіантів, комбінацій, співвіднесення їх із задумом.

У дослідженні О. Кривопишина [20] також визначає чотири основні складові творчого процесу. Першим компонентом є чітке бачення кінцевого результату, тобто те, чого прагне досягти творець. Другим – безпосередній об'єкт, з яким ведеться робота. Третім – інструменти та засоби, що використовуються під час творчої діяльності. І останнім компонентом є готовий результат – те, що створюється в процесі творчої роботи.

Як зазначає у своїх працях Н. Карпенко [9], творча діяльність має певні ключові особливості, які формують підґрунтя для подальшого творчого росту особистості. До цих особливостей належать:

- здатність застосовувати наявні знання та навички у нових обставинах;
- вміння виявляти нестандартні завдання у звичних ситуаціях;
- спроможність знаходити нове призначення для знайомих предметів;
- здібність розглядати різні варіанти розв'язання завдань;
- спроможність створювати новий спосіб вирішення проблеми шляхом поєднання вже відомих методів.

Творчі здібності людини, будучи її сутнісним силами, неоднакові за рівнем розвитку, оскільки існує генетична різниця між людьми і різні умови їхнього буття [3].

Якщо трактувати творчість як вільну діяльність людини, то можна, слідуючи угорському культурологу І. Вітанні, виділити три рівні здібностей:

- продуктивно-репродуктивний;
- генеративний;
- конструктивно-інноваційний.

На продуктивно-репродуктивному рівні творчі здібності розглядаються як природна риса, притаманна кожній людині. Цей рівень характеризується тим, що людина створює щось нове, використовуючи вже існуючі елементи та правила, які залишаються майже незмінними. При цьому можливе створення великої кількості подібних результатів, а будь-які інновації виникають здебільшого випадково. Найкраще цей рівень творчих здібностей проявляється у сферах, де потрібне масове виробництво однотипних речей, а також у повсякденному спілкуванні між людьми.

Здібність до генеративної творчості, або вміння імпровізувати, присутня у всіх людей, проте проявляється з різною інтенсивністю. Суть цієї здібності полягає у створенні оригінальних варіацій, спираючись на наявні компоненти та встановлені правила. Цей вид творчості найяскравіше проявляється у майстерних виробках ремісників, народній творчості, вишуканому володінні мовою та практичних технічних удосконаленнях на кшталт раціоналізаторських пропозицій. Такий тип творчості залишається в рамках усталених традицій.

Здатність до конструктивно-інноваційної творчості виражається у створенні принципово нових елементів, правил та змістовного наповнення. Хоча таким даром володіє відносно невелика кількість людей, потенційних новаторів у суспільстві значно більше. Проте не всі

вони мають змогу розвинути та реалізувати свій потенціал через різні соціальні обставини. Саме на цьому рівні творчості народжуються важливі наукові відкриття, створюються винаходи та безсмертні шедеври мистецтва. При цьому особливістю таких творчих досягнень є те, що їх автор проявляє себе одночасно і як неповторна особистість, і як представник усього людства [23].

Існує пряма залежність між новизною творчих результатів та глибиною їхніх першопричин – тих фундаментальних зв'язків, що спрямовують творчий процес. Творча діяльність спирається на різні регулятивні механізми: усталені форми та норми, наукові моделі, системи категорій, філософське світосприйняття та культурні першообрази. За численними науковими відкриттями, технічними винаходами, мистецькими творами та розвитком думок можна простежити закономірності розвитку різних галузей людської діяльності. Важливо розуміти, що діяльність окремих творців, творчих колективів та напрямків відбувається в межах певних історичних етапів розвитку науки, техніки та мистецтва [6].

У структурі творчості слід виділити два його аспекти: потенційна творчість, креативність і сам процес творчості, його продуктивність.

Креативність можна визначити як універсальну творчу спроможність, яка є невід'ємною рисою особистості та виявляється у різноманітних видах діяльності. У розширеному значенні креативність охоплює творчий потенціал інтелекту, включаючи здібність збагачувати наявний досвід, створювати нестандартні ідеї при розв'язанні чи формулюванні нових завдань, виявляти суперечності та складнощі, висувати припущення щодо невідомих складових ситуації, а також відходити від традиційних схем мислення.

У вузькому значенні – це операції дивергування, за Дж. Гілфордом. Відмінною особливістю дивергентного мислення є готовність висувати безліч однаково правильних ідей щодо одного й того ж об'єкту.

Л. Міщиха [14] пов'язує творчі здібності з рівнем розвитку внутрішнього плану дії. Творчий продукт виникає як побічний результат мислення щодо вирішення завдань, і творча людина відрізняється особливою чутливістю до побічних продуктів своєї пізнавальної діяльності.

В. Клименко [10] серед основних продуктів творчості виділяє такі:

- відкриття на всіх рівнях: від виявлення фундаментальних законів існування матеріального світу до знаходження проявів загальних принципів у конкретних випадках;
- винаходи, що мають на меті покращення пристосування до навколишнього середовища через удосконалення робочих інструментів та пошук найефективніших методів організації роботи, людської взаємодії та впливу;
- формування нових матеріальних об'єктів – від створення різноманітних матеріалів, зокрема металевих сплавів, до породження мистецьких творів.

Сучасні психологи дійшли спільної думки, що творча особистість формується внаслідок комплексної взаємодії генетичних чинників (природних схильностей) та впливу соціального оточення. Ця взаємодія реалізується через різні види людської діяльності – гру, навчання та працю. Ключову роль у цьому процесі відіграють особиста ініціативність людини та внутрішні психологічні механізми саморозвитку, які є основою для розкриття та втілення індивідуальних талантів. До відмінних прикмет талановитої особистості слід віднести такі [4]:

- відмінна пам'ять, яка базується на ранньому розвитку активного мовлення та оригінальному (здатність висувати нові, несподівані ідеї), гнучкому (схильність швидко і легко знаходити інноваційні стратегічні рішення, встановлювати асоціативні зв'язки, переходити від явищ одного класу до іншого), продуктивному (дар генерувати значну кількість ідей, вибір оптимальних, їх зіставлення,

розвиток, поглиблення), рухомому мисленні. Прагнення до серйозних розумових операцій: класифікації, систематизації, структуризації різного роду інформації, досвіду, різноманітних ідей; активне та всебічне використання накопичених знань;

- великий, порівняно з іншими, словниковий запас, що рясніє складними синтаксичними конструкціями, вміння грамотно формулювати питання;

- допитливість - як прагнення новизни, відкриття незвіданого, непізнаного, інтелектуальної стимуляції, тісно взаємопов'язана з дією центру позитивних емоцій. Талановита людина легко справляється з пізнавальною невизначеністю, при цьому проблеми не змушують їх відмовлятися від наміченої мети. Вони із задоволенням сприймають складні та довгострокові завдання та висловлюють незадоволення. Набувають справжнього задоволення від освітньої напруженості, активної розумової роботи, тривалих фізичних навантажень, багатогодинних занять художньою творчістю;

- особливо підвищена, націлена концентрація уваги, завзятість, наполегливість у досягненні результату, максимальний рівень занурення в процес, що їх цікавить; схильність до складних і порівняно довготривалих (іноді протягом декількох днів) завдань, прихильність до улюбленої справи;

- пізнавальна самодіяльність як самоосвітня діяльність, постійне поглиблення в проблему, пошукова активність (дослідження навколишнього світу), особистісне зростання;

- інтерес до дивергентних (багатозначних), з високим ступенем невизначеності завдань, які передбачають кілька варіантів рішень, що допускають пошук різних підходів, зіставлення ідей. Саме з подібними ситуаціями, що мобілізують та стимулюють творчу активність, постійно стикається людина у своїй практичній життєдіяльності. Талант вирішувати дивергентні завдання, свого роду інтуїтивний підхід, осяяння

(інсайт) – один із критеріїв нерідко блискучого успіху у творчій діяльності: науковому пошуку, відкритті нового [10; 26].

Разом з тим, характеризуючи обдарованих і талановитих особистостей важливо звернути увагу на такі, найбільш для них характерні особистісно-психологічні риси [12]:

- сильно розвинене почуття справедливості, що передбачає широкий спектр суб'єктивно-індивідуалізованих ціннісних установок;
- надчутливість до проблем, переживання тих чи інших нестандартних ситуацій на іншому, тонко диференційованому емоційному рівні; нетрадиційні, часом креативні рішення різноманітних труднощів, фантастичні «виходи» зі складних, заплутаних обставин;
- широта, різноплановість інтересів і захоплень, позитивними сторонами яких є збагачення внутрішнього світу особистості, вивчення, пізнання, «відкриття» самого себе, освоєння нових, цінних навичок як здатності до комбінування, знаходження асоціативних зв'язків, прийняття нестандартних рішень;
- гостре, певною мірою болісне, сприйняття суспільної несправедливості, що зумовлює пред'явлення досить високих вимог до себе та до оточуючих, живий відгук на правду, справедливість, гармонію та природу;
- розмиті межі, злиття фантазії та дійсності, уявного та реального навколишнього світу;
- прекрасне почуття гумору, що породжує ситуативні невідповідності, гру слів, розвинену уяву, фантазійність, вигадку, винахідливість; водночас, гумор, жарт, запал може служити «рятівною благодаттю і здоровим щитом», ефективним механізмом захисту тонкої психіки сприйнятливої особистості;
- як наслідок багатой уяви – перебільшені страхи, думки про безліч небезпечних наслідків;

- надзвичайна сприйнятливність до немовних (невербальних) проявів почуттів оточуючими, схильність до мовчазної напруги, що виникла навколо них.

Таким чином, ми бачимо, що для талановитої особистості є характерні такі індивідуальні риси, які з одного боку налаштовують їх на пошук чогось нового, вирішення нестандартних завдань, відхід від буденності, але з іншого – часто є інгібітором негативних емоційних станів. Це також підтверджується дослідженнями Джона Вітмора, який вивчав причини вразливості творчо обдарованих дітей та молоді і навів наступні фактори:

1. Бажання бути бездоганим. Обдаровані особистості мають глибоку внутрішню потребу досягати досконалості. Вони не можуть заспокоїтися, поки не досягнуть максимально можливого результату.

2. Почуття невдоволення. Їхнє самосприйняття тісно пов'язане з типовим прагненням досягти найвищої якості у всіх своїх починаннях. Вони схильні надмірно критикувати власні досягнення, часто відчують незадоволення, що призводить до заниженої самооцінки та відчуття власної невідповідності.

3. Завищені очікування від себе. Талановиті особистості схильні встановлювати для себе надто амбітні завдання. Коли їм не вдається досягти поставленої мети, це викликає у них тривогу та занепокоєння. Втім, саме це прагнення до ідеалу часто стає рушійною силою, яка допомагає їм досягати визначних результатів.

4. Підвищена вразливість. Молоді люди з мистецьким хистом зазвичай гостріше реагують на зовнішні подразники та мають кращу здатність помічати взаємозв'язки між явищами. Через це вони схильні проявляти критичність як до власної особистості, так і до людей навколо.

5. Відсутність толерантності. Творчо обдаровані індивіди часто проявляють недостатнє розуміння до людей з нижчим рівнем інтелектуального розвитку. Їхні зневажливі коментарі та прояви

нетерплячості можуть відлякувати та створювати дистанцію з оточуючими [27].

Таким чином, варто зазначити, що серед дослідників немає єдиного визначення творчості. Але це не означає, що спільний знаменник різних понять цієї якості не дається. Цей спільний знаменник підкреслює ідею чогось нового, незалежно від того, наскільки новим воно може бути, призводить до чогось нового, оригінального і який має служити для вирішення тієї чи іншої проблеми. Подальше дослідження передбачає вивчення сутності інсайту як важливого елементу творчості.

1.2 Інсайт та його роль у творчому процесі

Як ключовий момент творчого процесу, що призводить до виявлення нового рішення, в психології творчості розглядається інсайт.

Інсайт – багатозначний термін, що можна перекласти як осяяння, прозріння, усвідомлення, розуміння, проникливість, прозорливість. У повсякденній англійській мові означає ще самопізнання, передчуття, а також інтуїтивне розуміння внутрішнього устрою чи природи чогось. Необхідно відзначити величезний діапазон значень терміну - від вдалих, витончених знахідок при вирішенні повсякденних життєвих завдань до наукових і філософських відкриттів (періодична таблиця хімічних елементів, що «приснилася» Менделєєву, Одкровення Іоанна Богослова або Просвітлення Будди). Інсайт – це і є подія у повсякденному спілкуванні, наприклад – коли раптом розумієш, що людина мала на увазі (надійшла додаткова інформація, або «дійшло», як при розумінні анекдоту) [17].

Перша модель інсайту, яка може бути по праву названа науковою, була запропонована не психологом, а видатним математиком, фізиком та

філософом А. Пуанкаре та відштовхувалася від інтроспективного досвіду. Феномен рішення шляхом осяяння пов'язаний із парадоксом, який повністю усвідомлював науковець. Він виникає в результаті, здавалося б, не дуже важливої обставини: інсайт пов'язаний із перебуванням не остаточного рішення, а лише його принципу.

Нерідко концепцію інсайту в психології зводять до робіт одного із засновників гештальтпсихології В. Келера (Köhler, 1947). Келеру належить чудова робота з вирішення завдань людиноподібними мавпами з центральною ідеєю, що примати, подібно до людей, здатні до раптового розуміння ситуації без попередніх спроб і помилок [30].

Надалі поняття інсайт у психології почали використовувати К. Дункер та М. Вертгеймер – провідні представники гештальт-терапії. Вони застосовували описуване поняття як характеристику мислення людини. Вчені стверджували, що рішення досягається за допомогою умоглядного освоєння цілого, а не за допомогою досконалого аналізу.

Цей психологічний термін використовується фахівцями для пояснення особливого явища, коли людина переживає момент осяяння, що нагадує спогади, але має суттєву відмінність. На відміну від звичайних спогадів, це переживання включає не лише створення уявного образу, а й виникнення різних чуттєвих вражень та відчуттів, пов'язаних з конкретним спогадом. Також цим терміном можуть позначати інтуїтивне розуміння, що виникає поза межами логічного мислення [38].

Я. Пономарьов вніс у психологію творчості створену їм оригінальну експериментатику, пов'язану насамперед з демонстрацією неоднорідності результату дії та перемиканням суб'єкта між логікою та інтуїцією у процесі вирішення завдань. Відштовхуючись від цих експериментальних даних і рухаючись власним теоретичним шляхом, психолог приходить до моделі механізму творчого мислення з двома полюсами, логічним та інтуїтивним, які можуть бути в першому наближенні поставлені у відповідність до свідомості та несвідомого у А.

Пуанкаре. Проте інтерпретація двополюсної архітектури у Пономарьова має інший характер [9].

По-перше, інтуїтивне мислення, хоч і розуміється як те, що відбувається поза свідомістю, проте не зводиться до хаотичного комбінування, як у А. Пуанкаре. Інтуїтивний досвід сприймається як погано структурований, але потенційно містить більше інформації, ніж логічний. Інтуїція - це фактично спуск у глибини сховища знань, де діють слабкі та тонкі зв'язки, що сформувалися як побічні продукти дій. Саме у цих несвідомих глибинах і відбувається народження рішень творчих завдань.

По-друге, логічне та інтуїтивне — це не лише полярні механізми, а й стан вирішального. Цей перехід означає відсутність свідомих цілей і навіть можливості звіту про виконані ходи думки. Людина неспроможна сказати, що вона зробила для рішення.

По-третє, інсайт, пов'язаний з перебудовою всієї діяльності в результаті передачі знайденого принципу рішення з інтуїтивного рівня на логічний.

По-четверте, принципово важливе становище теорії Я. Пономарьова полягає у відведенні емоційності участі у регуляції роботи інтуїції [26].

У понятті оцінки результатів можна назвати дві площини. Одна з них – це критерії оцінки, на підставі яких результат може оцінюватися як можливе вирішення завдання. Друга – спосіб, яким це рішення стає доступним свідомості. Перша площина не обговорюється Я. Пономарьовим. Очевидно, що це не той послідовний спосіб, яким діє свідомість.

Таким чином, можна виділити три фундаментальні концепції, які пояснюють інсайт як феномен стрибкоподібного наближення до рішення. Перша концепція за авторством А. Пуанкаре пов'язує стрибок із випадковою подією, що сталася в хаотичному процесі. Друга концепція,

гештальтистська, наголошує на переструктуруванні цілого, переході від одного стійкого стану до іншого, який завжди стрибкоподібний. Для третьої концепції, що сягає Я. Пономарьова, стрибок — це передача порції інформації від інтуїції до логіки.

Інсайт у творчому процесі виступає однією з найважливіших фаз індивідуальної креативної розумової активності. Творчий процес включає в себе декілька послідовних етапів: підготовчий етап, період інкубації, момент інсайту або осяяння, і завершальний етап перевірки знайденого рішення. Присутність фази інсайту в структурі творчого процесу вважається одним з головних підтверджень того, що несвідома розумова активність тісно пов'язана з творчою діяльністю.

Творчий інсайт та інтуїція вважаються ірраціональними поняттями, оскільки є надчуттєвим способом пізнання істини. У цьому раціональні міркування що неспроможні створити нове знання. Іншими словами, інсайт настає тоді, коли індивід знаходить рішення, не усвідомлюючи процесу, що призвів до цього рішення.

Отже, інсайт можна описати як момент, коли рішення, знайдене на несвідомому рівні мислення, раптово проникає у свідомість. Зазвичай це відбувається тоді, коли свідомість зайнята чимось іншим і не зосереджена на вирішенні початкового завдання. Оскільки напрямок свідомого мислення часто не збігається з несвідомо знайденою відповіддю, це рішення з'являється неочікувано. При цьому людина інтуїтивно впевнена в правильності знайденого рішення, що супроводжується емоційним піднесенням [41].

М. Вертгеймер виділяє низку стадій у вирішенні творчих завдань:

- 1) виникнення теми – дозволяє людині мобілізувати творчі сили;
- 2) сприйняття теми, аналіз ситуації, усвідомлення проблеми – складається цілісний образ проблемної ситуації;

3) здійснення спроб вирішення, часто важких та болісних; робота відбувається і на неусвідомлюваному рівні, йде висування, перевірка та відкидання гіпотез, але необхідна ідея ніяк не спадає на думку;

4) виникнення нової ідеї (принципу, задуму) рішення; природа цього моменту таємнича і незрозуміла для суб'єкта розумового процесу;

5) виконавча, «технічна» стадія – ідея доопрацьовується та оформляється відповідно до соціально прийнятих вимог [36].

На думку Г. Уолеса перед виникненням інсайту відбуваються чотири послідовні етапи. На початковому етапі людина докладляє значні розумові зусилля у пошуках вирішення проблеми. Це може проявлятися по-різному: письменник може шукати влучний літературний образ, композитор - працювати над створенням нової мелодії, математик - намагатися знайти правильне розв'язання задачі, а звичайна людина - шукати спосіб подолання складних життєвих обставин.

Потім людині стає очевидним неможливість отримання результату за допомогою логічного аналізу, інтелектуальної напруги або за допомогою відомих раніше прийомів. Таку ситуацію можна визначити як тупикову, що має взаємовиключні причини чи характеризується нескінченним числом стратегій. При обставинах, що склалися, розум справляється з поставленими завданнями до певної межі, після чого пасує.

На третьому етапі настає несподіване осяяння. Людина отримує готову відповідь, а безпосередньо процес рішення простежити неможливо. Досить часто відповідь приходить, коли індивід перебуває у стадії зміненої свідомості, де відбувається зниження розумової працездатності. Наприклад, під час сну, напівдрімання, відпочинку та релаксації. Більшість великих особистостей вважали, що натхнення їх осявало під час прогулянок, різних спортивних ігор, їзди за кермом, перегляду фільму. Іншими словами, прозріння настає у моменти, коли

людина повністю забуває про проблему та відволікається від насущного [40].

Раптове осяяння супроводжує несвідома переконаність у вірності, істинності та безперечності результату, неймовірна простота рішення, виражене почуття задоволення та полегшення.

Як можна помітити, інсайтне вирішення завдання досить тісно пов'язане з несвідомим компонентом психіки. Зокрема, А. Данек [34] відводить вирішальну роль у процесі вирішення творчих завдань взаємодії двох рівнів мислення – логічного та інтуїтивного. На логічному відбираються завдання, але в інтуїтивному розгортається процес розв'язання цих завдань. Велике значення тут набувають побічні продукти або сигнали, які безпосередньо не доступні свідомості, але які фіксуються на підсвідомому рівні. Інакше їх можна позначити у вигляді ланок у мозаїці. Як тільки всі компоненти встають на свої місця, свідомість фіксує розв'язання задачі – виникає сильний емоційний відгук у вигляді інсайту, що свідчить про знаходження рішення чи, краще сказати, його принципу.

Таким чином, на основі аналізу науково-психологічної літератури [36; 38; 39] можемо тезисно визначити наступні основні моменти, що відображають сутність інсайту як психологічного явища:

- інсайти трапляються з нами щодня, і можуть наздоганяти нас у різних обставинах;
- люди звертають увагу лише на ті осяяння, які пов'язані із важливими для них питаннями;
- досягнення інсайту може тривати нескінченно через те, що досить складно визначити момент отримання людиною достатнього осяяння. «Інсайт - те, що, як Вам здається, Ви вже отримали, і це триває доти, доки не отримаєте ще»;
- для деяких людей процес інсайту виявлявся не як миттєве знаходження вирішення проблеми, а як послідовна низка відкриттів, що

відбувається протягом тривалого часу. Як показує практика, інсайт може протікати як миттєво, так і плавно;

- зміни, спричинені інсайтами, можуть бути досягнуті без повного усвідомлення способів їх досягнення;

- важливо, щоб людина сама змогла побачити те, що було приховано, інакше енергії для змін у неї буде не достатньо. І інсайт може виявитися або хибним або не отримати подальшого розкриття та впливу на необхідні зміни для досягнення цілей особистості;

- твердження про те, що емоційний або інтелектуальний інсайт один корисніший за інший, не має під собою нейропсихологічної основи, просто вони різні;

- безпосередність досвіду є ключовою зміною. Недостатньо обговорювати різні межі ситуації, необхідно ретельно дослідити власне сам досвід. Таким чином, виявилось, що безпосередність проживання досвіду як такого є найважливішою змінною для функціональних перетворень.

Таким чином, інсайт розуміється як раптове нове розуміння суті проблеми, що веде до знаходження її розв'язання. Дане поняття набуло ключового значення в дослідженнях творчого мислення, які показали, що інсайт являє собою усвідомлення ідеї, знайденої в процесі несвідомої розумової роботи, і супроводжується інтуїтивною впевненістю в правильності ідеї, що прийшла, і емоційним підйомом. Важливим аспектом для розуміння сутності даного феномену є визначення підходів до його детекції, що і буде розглянуто нами далі.

1.3. Підходи до детекції інсайту у психологічній практиці

У багатьох психологічних традиціях дослідження мислення, емоцій, мотивації та особистості, а також у клінічних теоріях та практиках

інсайт був оголошений важливим і корисним явищем. Цей термін застосовувався до феноменів різного плану і масштабу в різних теоретичних і методологічних контекстах, і використовується в психології мислення, особистості, релігії, політики, в зоопсихології, в психотерапії тощо. К. Дункер, З. Фрейд, К. Юнг, Ф. Перлз, Д. Морено, В. Франкл, С. Гроф, та багато інших психологів висвітлювали це явище з різних боків, у різних парадигмах.

Зважаючи на бурхливе зростання дослідницьких робіт на тему інсайту, існують різні спроби систематизації масиву досліджень (Е. Девідсон). Так чи інакше всі ці підходи ґрунтуються на порівнянні інсайтних процесів з неінсайтними, оскільки спрямовані на вирішення питання про специфічність інсайтного рішення.

Тому методологічно важливим виявляється питання детекції інсайтності. В експериментальному дослідженні інсайту можна виділити два великі напрямки, які принципово по-різному діагностують інсайтність рішення: перше здійснює детекцію до рішення на основі формальної структури розв'язуваної задачі; у другому напрямі детекція інсайтності складає основі ретроспективної оцінки процесу розв'язання різних завдань. Варто зазначити, що це не єдиний можливий варіант для виділення підходів до визначення інсайтності рішення [37].

У дослідженнях нейропсихологічних механізмів інсайту (у процесі зорового сприйняття, застосовувався Голлін-тест на розпізнавання фрагментованих об'єктів) момент інсайту визначався як досягнення порогового значення формування цілісного образу, момент усвідомлення організації, виникнення порядку з хаосу. Нейрофізіологічні дослідження за допомогою томографії демонструють роль великих нейронних мереж при виникненні інсайту. Але, незважаючи на велику кількість досліджень із застосуванням сучасних медичних засобів, питання про церебральні механізми інсайту залишаються відкритими [39]. Розроблені на їх основі моделі горизонтальної взаємодії та «великого

рецептивного поля» самі по собі не дозволяють пояснити виникнення ефекту схоплювання окремих фрагментів зображення в єдине ціле, гештальт, в цілісний образ в результаті «осаяння».

Сучасні дослідження показників інсайтності як однієї з характеристик творчого мислення здійснюється в сучасній науці за допомогою експериментального, психодіагностичного та описового методів. Звернемо увагу саме на психодіагностичний метод, представлений такими підходами:

1. Об'єктивним, що включає тести інтелекту, креативності та оцінки рівня розвитку творчих здібностей індивіда, а також ряд психофізіологічних тестів. До певної групи у межах цього підходу слід віднести тест досягнень, під яким можна розуміти оволодіння способами вирішення інсайтних завдань.

2. Суб'єктивним, що включає різні модифікації опитувальників-самозвітів про стан під час вирішення завдань, а також опитувальники-анкети, що досліджують досвід реалізації піддослідним інсайтного розв'язання задачі.

3. Проективним, як ряд методик, у яких досліджується здатність до продукування нового та ряд сприятливих інсайтності характеристик «творчості», оригінальності мислення тощо.

При цьому більшість науковців наголошують на тому, що в даний час для дослідження комплексу об'єктивних та суб'єктивних показників інсайтності необхідно використовувати «змішані» формати методів та діагностичних підходів [32, с.908].

Зокрема, у огляді Д. Девідсона [36] виділяються такі підходи до дослідження інсайту:

1) найбільш традиційний, але при цьому найбільш критичне завдання-орієнтований підхід, в якому інсайт розглядається як специфічний спосіб вирішення творчих і малих творчих завдань;

2) процесо-орієнтований підхід, в якому основний акцент інсайту – специфічний процес перебігу даного типу рішення, наприклад, наявність первинної неправильної репрезентації, етапу глухого кута, необхідність зміни репрезентації тощо;

3) суб'єктно-орієнтований підхід, в якому інсайт розглядається як вирішення задачі, що супроводжується ага-реакцією. Даний поділ переважно спрямовано ключові аспекти інсайтного рішення з погляду різних авторських моделей.

Розглянемо ці підходи докладніше. Отже, згідно з першим підходом – традиційним, прояви інсайтності розглядаються у контексті вирішення творчих завдань (як певний спосіб розв'язання). Даний підхід існує в рамках «завдання-орієнтованої» концепції вивчення феномену інсайтності, яка бере початок у працях гештальтистів. Так, представники гештальт-психології – М.Вертгеймер, К.Дункер розглядали інсайт як «специфічний механізм вирішення творчого завдання», тому для діагностики продуктивного мислення вчені розробляли «малі творчі завдання». Специфікою даного методу вивчення інсайтності була наявність у структурі даних завдань «проблеми, конфлікту, неправильної репрезентації та відсутність алгоритму розв'язання». Відповідно до цього підходу детекції інсайтності між успішністю вирішення творчої задачі та когнітивними здібностями індивіда існує доведена кореляція, а при виникненні інсайту «активізуються неусвідомлені когнітивні процеси» [31].

Другий підхід – процесуальний, в якому об'єктом дослідження є сам акт поетапного інсайтного рішення, пов'язаний із необхідністю трансформації первинної репрезентації умов задачі для виходу з розумового глухого кута. Його справедливо протиставляють першому підходу, оскільки межах нього ігнорується емоційний компонент, і навіть недостатньо досліджується сам акт перебігу інсайтності різних етапах розв'язання завдань.

Процесуальний підхід вивчає протікання інсайту, специфіка якого визначається як сутністю завдання, так й багато в чому особливостями «когнітивних стратегій респондента, сформованістю системи репрезентації» [31].

Об'єктом вивчення у рамках процесуального підходу стає акт «раптового переструктурування репрезентації під час вирішення завдання» [41]. Сам процес детекції інсайтності будується на основі використання методу спостереження за поведінкою та реакціями випробуваного та аналіз ходу рішення. Тут можна говорити про застосування методу психологічної оцінки феномену, що вивчається, який пов'язаний з такими факторами, як:

- фіксація усних міркувань та коментарів випробуваного у процесі виконання завдання;
- постановка низки питань від експериментатора для діагностики об'єктивних позначок інсайтності;
- використання методу реєстрації рухів очей, що дозволяє здійснювати моніторинг розподілу та зосередження уваги на ключових елементах розв'язання задачі;
- метод підказок зміни репрезентації завдання у свідомості випробуваного.

Слід зазначити, що як інструментарій для дослідження протікання процесу інсайтності використовуються класичні інсайтні завдання (дев'ять точок, завдання на пошук віддалених асоціацій і т.д.).

Третій підхід - суб'єктно-орієнтований, в рамках якого інсайтність видається як когнітивно-афективний феномен, явище, що супроводжується «Ага-реакцією» (раптовим, інтуїтивним рішенням із проявом реакцій здивування, радості).

Що стосується діагностики даного компонента, аналіз досліджень показав, що в науці використовуються суб'єктивні методи (опитувальники та самозвіти) та об'єктивні - у вигляді психофізіологічних

методів реєстрації афективних проявів у випробуваних у ході вирішення завдання.

Наприклад, у дослідженнях Ж. Меткалф і Д. Вибе представлені методи вимірювання суб'єктивного переживання «почуття близькості до вирішення завдання» та його складових (переживання радості, здивування, впевненості у правильному рішенні, раптовість осяяння тощо) [39].

Також у зарубіжних дослідженнях приділено увагу методам діагностики метакогнітивних почуттів (МКП) у структурі інсайтності. Зокрема, вчені досліджує такі МКЧ як: «почуття знання», «близько до розв'язання задачі» як прояв певної сигнальної функції – повідомлення «про результат роботи неусвідомлюваних процесів» [41].

Таким чином, діагностика інсайтності – складний і неоднозначний процес. Аналізуючи зарубіжні дослідження (вітчизняні дослідження з даної теми практично відсутні) можемо зазначити, що незважаючи на різноманіття критеріїв інсайтного рішення, відображених у самозвітах, виділяється низка проблем, з якими стикаються дослідники при їх аналізі:

- неоднозначність критеріїв та дискусійність їхньої необхідності в описі інсайту;
- залежність одержуваних даних від теоретичної моделі авторів, представленої у вигляді шкал для самозвіту;
- дисоціація між теоретичними моделями та реальними емпіричними даними;
- ретроспективний характер самозвітів;
- перевага оцінок афективного компонента інсайтного рішення;
- неподання ключових когнітивних процесів інсайтного рішення, наприклад, специфіки завантаження систем робочої пам'яті, зміни первинної репрезентації, використання евристик у шкалах самозвітів;
- спрямованість оцінку результату, а чи не процесу рішення;

- відсутність можливості фіксації мікродинаміки розумового процесу;
- вплив мотиваційних та особистісних факторів;
- різна чутливість шкал опитувальників до різних типів завдань;
- контамінація параметрів;
- нерозуміння випробуваних шкал опитувальників;
- вплив питань, що наводять, на оцінку події.

Таким чином, зауважимо, що за рахунок складності самого феномену «інсайтності», неоднозначного наукового тлумачення предмета дослідження (з фокусом на когнітивну, афективну чи процесуальну складову) не вироблено єдиного підходу до дослідження цього конструкту. Найбільш надійними, об'єктивними методами є психофізіологічні та експериментальні, а також змішані формати діагностичних підходів.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНСАЙТУ В СТРУКТУРІ ТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

2.1 Програма і методика емпіричного дослідження особливостей інсайту в структурі творчості особистості

При організації дослідження особливостей інсайту в структурі творчої особистості, ми виходили з теоретичних положень, викладених у першому розділі.

Як предмет нашого дослідження виступили творчий потенціал, креативність, дивергентне мислення як основа виникнення інсайту.

Дослідження складалося з кількох етапів та проводилося на базі філософського факультету Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника.

На першому етапі було проведено теоретичний аналіз літератури з питань, спрямованих на вивчення особливостей інсайту у контексті творчих особливостей та специфіки його практичного дослідження. А також нами був підібраний діагностичний інструментарій, що дозволить нам певною мірою дослідити феномен, що вивчається. Так, варто зазначити, що інсайт або осяяна – феномен, який неможливо вивчити стандартними або проєктивними психодіагностичними методиками, тому ми насамперед спробуємо проаналізувати саме творчий потенціал та дивергентне (нестандартне) мислення респондентів.

На другому етапі було проведене діагностичне обстеження за окресленими параметрами за допомогою гугл-форми, що містила в собі текстовий варіант методик (посилання: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSckJ19k8WR2noCE9x0r14tPBt48J8hva8sbU9moNDRRVTeeng/viewform?usp=sf_link). Методика була

розповсюджена серед студентів філософського факультету Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника.

Третій етап передбачав узагальнення та інтерпретацію отриманих даних, а також розробку практичних рекомендацій щодо розвитку творчості студентів.

Далі пропонується аналіз психодіагностичних методик, що були використані у дослідженні.

Тест «Діагностика творчого потенціалу та креативності» методика визначається за такими ключовими факторами як допитливість, впевненість у власних здібностях, здатність до абстрагування, зосередженість, критичне мислення, зорова та слухова пам'ять. Ці характеристики діагностуються через серію тестів. Методика включає 18 запитань, у кожному з яких пропонується три варіанти відповідей. Учасник тесту має обрати найбільш підходящий варіант відповіді (а, б, в). Після цього визначається сумарна кількість балів за певною системою оцінювання, де А прирівнюється до 3 балів, Б - до 2 балів, а В - до 1 балу.

Від 43 балів і більше вказують на високий рівень творчого потенціалу у досліджуваної особи, що відкриває широкі можливості для розвитку творчості у найрізноманітніших формах. Відповідно до результатів, якщо респондент має бажання виявити свої творчі здібності, може обрати із різноманітних варіантів творчої реалізації.

Між 18 і 42 балами виявляються якості творчості у досліджуваної особи, але можуть існувати певні перешкоди. Одна з найбільш серйозних перешкод – це страх, особливо для тих, хто прагне досягти успіху та виконує обов'язки. Страх невдачі може обмежувати уяву, яка є основою творчості. Крім того, страх може виникати перед можливим негативним судженням з боку суспільства. Частіше нові ідеї зазнають неприйняття, невизнання та осуду, що може призвести до затримок у творчому процесі та знищення творчого потенціалу особистості.

Тест мислення та креативності Дж. Брунера

Опитувальник визначає, який тип мислення домінує у дорослої людини, а також який її рівень креативності (низький, середній чи високий). Він складається із 75 питань.

Існують чотири основні види мислення, кожен з яких має свої особливі риси: предметне, образне, знакове та символічне. У цій редакції опитувальника ці типи мислення уточнено згідно з класифікацією, прийнятою у вітчизняній психологічній науці (предметно-дійове, абстрактно-символічне, словесно-логічне, наочно-образне).

Кожна людина, незважаючи на домінуючий тип мислення, може мати різний рівень креативності (творчого потенціалу). Індивідуальний профіль мислення, який показує пріоритетні способи обробки інформації разом із рівнем креативності, є ключовою особистісною характеристикою людини. Саме він визначає особливості її діяльності, уподобання, зацікавлення та професійний напрямок.

Тести дивергентного мислення Д.Гілфорда – кубічна модель інтелекту Д.Гілфорда здобула практичну апробацію в Іллінойському університеті (США), де була використана у програмі діагностики та навчання обдарованих дітей.

Швидкість (продуктивність, легкість) – показник, що відображає швидкість творчої розумової діяльності та вимірюється кількістю наданих відповідей.

Гнучкість – характеристика, яка показує здатність творчого мислення до швидкої зміни напрямку та адаптації. Вимірюється кількістю різних категорій (груп) серед усіх наданих відповідей.

Оригінальність – показник, що відображає неповторність та унікальність творчого мислення, нестандартність підходу до розв'язання проблем. Визначається за кількістю нетипових відповідей, незвичним використанням елементів та нестандартною структурою відповідей.

Тест передбачає 7 субтестів, спрямованих на оригінальне вирішення поставленої задачі. Проте, 3 з них передбачають певні

незручності саме при он-лайн опитуванні, оскільки передбачають малювання. Саме тому, було прийняте рішення про використання лише вербальних субтестів. Оцінка результатів відбувається шляхом якісної обробки отриманих відповідей відповідно до інструкції.

На основі отриманих відповідей по гугл-формі маємо наступну вибірку: 32 студенти, з яких 21 – жіночої статі (65,6%) та 11 – чоловічої (34,4%). Кількість респондентів за формою навчання однакова – по 16 осіб очна та заочна форми. Щодо вікового розподілу маємо наступні статистичні дані: 18-20 – 8 осіб (25%), 21-22 – 13 осіб (40,6%) та більше 22 – 11 осіб (34,4 %). Відповідно до курсу навчання маємо наступні дані – I курс – 7 осіб (21,9 %), II і III курси – по 1 людині (3,1 %), IV – 11 (34,4 %) та магістратура – 12 людей (37,5 %). Графічно дані представлені на рис. 2.1.-2.4.

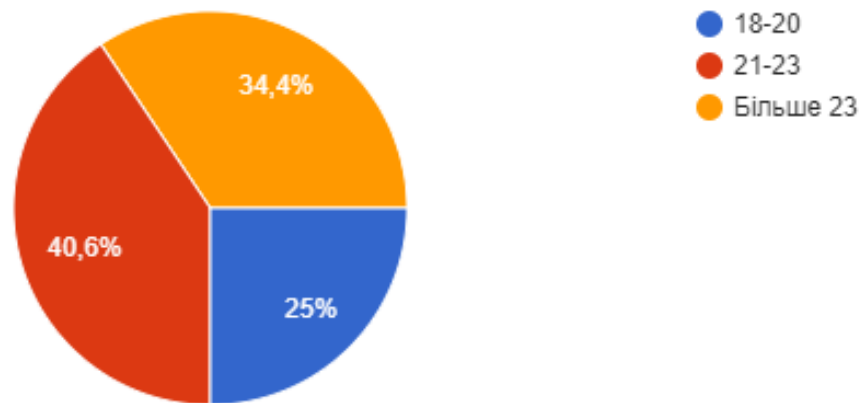

Рисунок 2.1 – Розподіл респондентів за віком

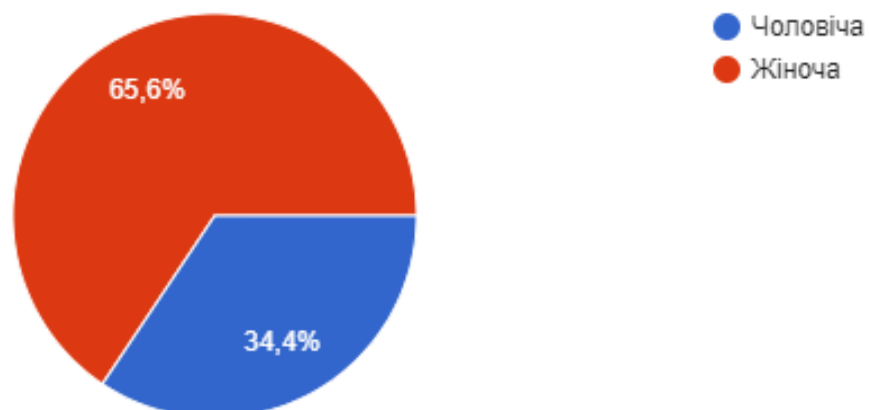

Рисунок 2.2 – Розподіл респондентів за статтю

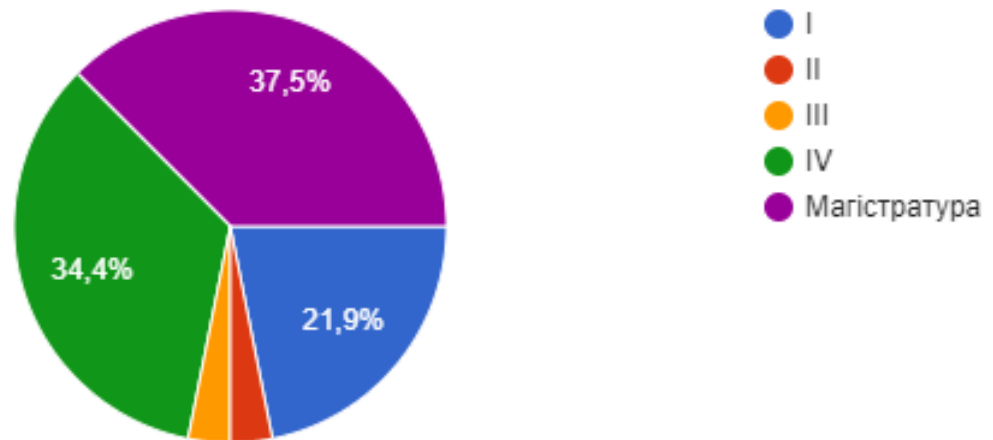

Рисунок 2.3 – Розподіл респондентів за курсом навчання

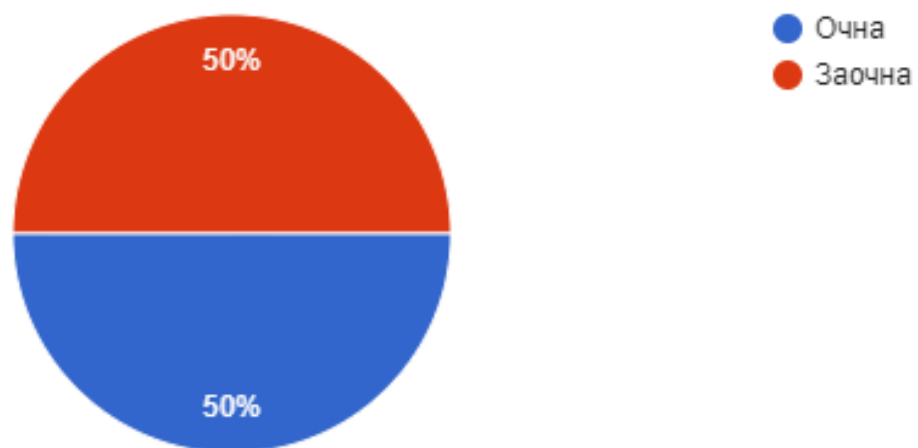

Рисунок 2.4 – Розподіл респондентів за формою навчання

Співвідношення студентів за статтю, віком, курсом навчання і спеціалізацією дозволяє вважати вибірку досить репрезентативною для аналізу інсайту в контексті творчої діяльності. Це дає змогу отримати більш об'єктивні результати та виявити специфіку творчих процесів серед студентів філософського факультету. Подальше дослідження передбачає аналіз результатів емпіричного дослідження.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

Першочергово проаналізуємо результати, отримані за тестом «Діагностика творчого потенціалу та креативності», що передбачає визначення високого та низького рівня творчості. Узагальнені дані за методикою представлені у Додатку А та графічно на рис. 2.5.

Рисунок 2.5 – Узагальнені дані за методикою «Діагностика творчого потенціалу та креативності», у %

Таким чином, на основі аналізу отриманих даних бачимо, що половина (16 осіб – 50 %) респондентів мають високий рівень творчого потенціалу, прагнуть реалізувати власні сили, впевнені в них, спрямовані на досягнення максимально можливого результату діяльності, прагнуть завершувати розпочаті справи. Для другої половини респондентів характерним є наявність творчого потенціалу, проте реалізуватися їм заважають якісь бар'єри, що мають психологічний або ж соціальний характер. Творчість залежить від страху невдачі, яка сковує уяву. Страх також може бути соціальним, тобто страх, що люди будуть засуджені. Будь-яка нова ідея повинна пройти через етапи несподіванки, здивування, невизнання та засудження оточення. Страх осудити інших за їхню

незвичайну поведінку, думки чи почуття сковає їхню творчу діяльність і знищує їхню особистість.

Наступні представлені результати стосуються тесту мислення та креативності Дж. Брунера. Узагальнені дані представлені у додатку А. Графічно – рис 2.6.

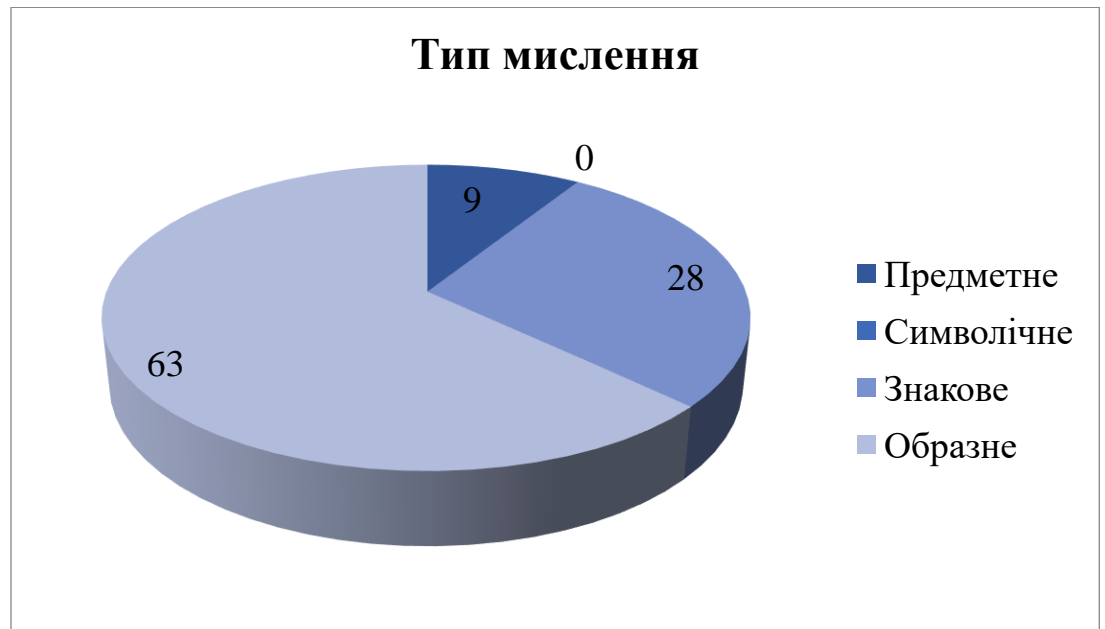

Рисунок 2.6 – Узагальнені дані за методикою «Тест мислення та креативності» Дж. Брунера (типи мислення), у %

Таким чином, шляхом визначення найбільшої кількості балів по шкалам, що визначають домінуючий тип мислення бачимо, що серед студентів філософського факультети відсутні особи з символічним мисленням (математичний склад розуму).

Предметне мислення характерне для 3 осіб (9%). Люди з практичним складом розуму віддають перевагу предметному мисленню, яке характеризується постійним зв'язком із предметом у просторі та часі, використанням предметних дій для перетворення інформації та послідовним виконанням операцій. Перетворення має фізичні обмеження. Такий тип мислення призводить до втілення ідеї в нову конструкцію.

28 % (9 осіб) - особи, які мають гуманітарну природу розуму, віддають перевагу знаковому мисленню. Воно характеризується використанням висновків для перетворення інформації. Правила граматики об'єднують знаки в більші одиниці. Результатом є думка у формі поняття чи висловлювання, яка фіксує важливі зв'язки між предметами.

І найбільша кількість студентів-філософів відносяться до осіб з образним мисленням (63 %, 20 осіб). Таке мислення характерне для людей з художнім складом розуму. Це дистанціювання від об'єкта як у просторі, так і в часі, а також перетворення інформації за допомогою дій з образами. Перетворення не має фізичних обмежень. Операції можуть відбуватися послідовно або одночасно. Результатом є нове представлення ідеї.

Також важливо звернути увагу на показник креативності, який у даному випадку розглядається як творчі здібності людини, що характеризуються готовністю до створення принципово нових ідей. На думку автора тесту, дана характеристика включає підвищену чутливість до проблем, до дефіциту або суперечливості знань, дії з визначення цих проблем, з пошуку їх рішень на основі висування гіпотез, з перевірки та зміни гіпотез, формулювання результату рішення.

Так, рівень креативності по даній вибірці графічно представлений на рис. 2.7.

Рисунок 2.7 – Узагальнені дані за методикою «Тест мислення та креативності» Дж. Брунера (рівень креативності), у %

Так, бачимо, що більшість респондентів мають середній рівень креативності (68 %, 21 особа), 32 % (11 осіб) – високий і 6 % (2) – низький. Дані показники певним чином підтверджуються результатами попередньої методики, де 50 % респондентів мають низький показник творчості. При цьому можемо припустити, що такі дані можуть свідчити про наявність страху самовираження, самореалізації, розкриття власного потенціалу, що пов'язаний з актуальними подіями в країні. Проте така гіпотеза потребує додаткового обстеження респондентів та може бути перспективою подальших досліджень.

І третя методика – проєктивна – передбачає якісний аналіз отриманих результатів. При цьому по кожній шкалі, відповідно до ключа ми вираховували середній показник дивергентності мислення (у даному випадку ми не можемо говорити він високий чи низький, аналізується загально груповий середній бал). Числовий показник нам потрібен для математико-статистичної обробки даних. Узагальнені дані представлені у Додатку Б. Охарактеризуємо загально групові показники.

Першочергово варто зазначити, що всі респонденти виконали завдання, не було жодних пропусків. Нами оцінювалися швидкість, гнучкість, оригінальність мислення. По параметру швидкість – кількість відповідей у кожному завданні різні: найпростішим завданням було назвати прикметники до слова книга (маємо від 10 до 18 характеристик), найскладнішим було охарактеризувати, що було б зі світом, якби птахи і тварини почали розмовляти людською мовою, там в цілому від 1 до 3 відповідей. Проте більшість респондентів розписали у цьому завданні свою думку через приклад, що підтверджує домінування образного мислення.

За параметром гнучкості, маємо приблизно схожу ситуацію, відповіді поширені та відносяться до різних категорій (від 3 до 6).

Щодо параметру оригінальності (відповідь 1 раз на 30), то тут 100 відсотковий показник маємо у завданні, де необхідно було придумати речення з 4 слів, які б починалися на певні літери. Так, всі респонденти написали різні логічні змістовні речення. У завданні для визначення нестандартних способів використання газети маємо 4 оригінальні відповіді.

Таким чином, можемо сказати, що всі респонденти досить креативні, можуть мислити оригінально та нестандартно, виходячи за рамки звичайного сприйняття певних речей. Проте, в цілому ми не можемо стверджувати, що всі мають високий показник дивергентності. Можливо студенти відчувають якісь бар'єри у повному розкритті власного потенціалу. Результати за даною методикою в цілому підтверджуються попередніми методиками.

Подальше дослідження передбачає порівняльний аналіз отриманих даних відповідно до віку, статі та форми навчання.

У даному випадку нами застосовувалися критерій Мана-Уїтні (порівняння двох вибірок) та Краскела – Уоллеса (для декількох вибірок).

Першочергово проаналізуємо порівняльні дані за статтю та формою навчання. Так, по всім досліджуваним параметрам ми не маємо статистично значимих відмінностей, оскільки значимість більше 0,05 (додаток В). Тобто на тип мислення та креативність не впливають такі показники як приналежність до чоловічої або жіночої статі та форма навчання (очна, заочна).

Далі проаналізуємо наявність відмінностей за віком. Загальні розрахунки представлені у Додатку Д. Так, за даним критерієм бачимо, що статистично значима відмінність є у показнику дивергентного мислення (таблиця 2.1.)

Так, можна стверджувати, що молодші люди (18-20 років) більш схильні та проявляють нестандартне мислення, що відмінне від загальноприйнятих норм та правил. Це можна пояснити тим, що для осіб даного віку більш притаманний юнацький максималізм, вони більш оптимістичні щодо власних можливостей, прагнуть до максимальних звершень. Після 21 року, особистість вже більше підпорядковується ustalеним нормам (по відношенню до діяльності), намагається занадто не виокремлюватися, з'являються соціальні бар'єри.

Таблиця 2.1.

Статистично значима відмінність за віком у досліджуваних параметрах

Ranks

Вік		N	Mean Rank
Дивергентне	18-20	8	21,31
	21-23	13	20,15
	Більше 23	11	8,68
	Total	32	

Таким чином, на основі проведеного емпіричного дослідження бачимо, що серед студентів філософського факультету домінує знакове та образне мислення.

Щодо рівня креативності/творчості та дивергентного мислення, то тут маємо приблизно рівні результати (половина респондентів – високий рівень, половина – низький). На основі порівняльного аналізу результатів дослідження можемо сказати, що у молодших учасників (від 18 до 20 років) ці показники вищі. Це вказує на те, що старші студенти більше підпорядковують системі навчання та менше проявляють нестандартні підходи у різних ситуаціях. Саме тому, подальше дослідження передбачає визначення практичні рекомендації для організації освітнього процесу у закладах вищої освіти щодо розвитку творчості студентів.

2.3 Практичні рекомендації щодо розвитку творчості студентів

В даний час все актуальнішим стає завдання про виховання у стінах освітнього закладу з кожного студента фахівця, який на творчому рівні виконує свої професійні обов'язки.

Для того, щоб відповідати сучасним вимогам освітнього процесу, викладачеві потрібно вивчати спеціальну літературу з формування творчих здібностей студентів, проектувати та організовувати заняття з розвитку творчих здібностей усіх студентів групи, самоорганізовувати рефлексивну діяльність, організувати особливу природу відносин викладача та студентів, в основі яких – «гнучке» і динамічне, що залежить не так від зовнішнього контролю, як від правильного розуміння законів розвитку особистості учасниками взаємодії, що слід розглядати як процес взаємовпливу, взаємозбагачення як викладача, так і студента [13].

Загальний механізм розвитку діяльності передбачає, що у процесі професійної освіти всі дії студентів спочатку виконуються виключно з

урахуванням зовнішніх опорів, даних їм викладачем, поступово переходячи на рівень внутрішнього контролю.

Досягнення нової якості освіти всередині ЗВО передбачає вироблення нової стратегії діяльності, на основі перетворення у всіх його компонентах, рефлексію цих перетворень, з одного боку, та розвиток потреб прояву індивідуально-творчого початку особистості – з іншого, що передбачає включеність суб'єктів у духовно-практичну роботу зі створення самих себе (і студентів, і викладачів).

На основі проведеного емпіричного дослідження та вивчення психолого-педагогічної літератури можемо визначити наступні рекомендації для освітян щодо особливостей роботи зі студентами:

- Вивчайте індивідуальні особливості та особливості поведінки студентів;
- Долайте побутове уявлення, що склалося, про завищену самооцінку: не варто одразу руйнувати таку самооцінку, а якраз вселяти у студентську свідомість думку про його неабиякі можливості.
- Удосконалюйте систему розвитку практичних здібностей, а не запасу знань.
- Належну увагу приділяйте індивідуальності та диференціації навчання на практичних заняттях, зменшивши лекційне навантаження у розкладі та виділивши більше годин на практичну поза аудиторну роботу.
- У практичній роботі варто активно використовувати проблемно-дослідницький метод, розвиваючи пізнавальні та творчі здібності студентів. Відомо, що активна самостійна робота думки починається тоді, коли виникає проблема. Навчання має мати не репродуктивний, а творчий характер.
- Варто розробляти додаткові матеріали до навчальних програм, які містять творчі завдання нестандартного характеру, спрямовані на розвиток креативності, уяви та фантазії у студентів.

- Навчальний процес здійснюйте на підвищеному рівні складності, спонукаючи студентів постійно досягати своїх максимальних можливостей і поступово підвищувати свій потенціал. Важливо зосереджуватись на випереджальному розвитку здібностей та підтримувати позитивну мотивацію до навчання.

- Розвиток здібностей потребує активної пізнавальної діяльності студентів, при цьому важливо розуміти, що лише емоційно приємна діяльність сприяє розвитку здібностей. Тому важливо забезпечити сприятливу атмосферу на заняттях та створювати умови, де кожен студент може відчувати успіх.

- Поважайте та обговорюйте будь-яку ідею здобувачів освіти. Повірте в те, що кожній людині часом дано зрозуміти і зробити те, що вам здається незбагненим.

- Проаналізуйте методику проведення власних занять. Творчі студенти вимагають принципово іншої підготовки, оскільки їх відрізняє надзвичайне прагнення до повторної перевірки, до "з'ясування для себе", експериментування.

- Основним завданням педагога у роботі зі студентом є прищеплення смаку до серйозної творчої роботи.

- Розвивайте почуття гумору, але слід враховувати, що творчі студенти часто мають підвищену чутливість, вразливість та самолюбство. Через це невдалий жарт може серйозно вплинути на їхній емоційний стан та надовго порушити їхню рівновагу.

- Спробуйте створити сприятливу атмосферу роботи зі студентами. Будьте доброзичливими, не критикуйте. Творчі студенти найбільш сприйнятливі.

- Стимулюйте студента, хваліть, не бійтеся поставити оцінку на бал вище, але не навпаки.

- Не бійтеся експериментувати у своїй діяльності. Не варто перейматися через можливість виглядати кумедно, але водночас важливо будувати стосунки зі студентами на основі поваги, а не страху.

- Дозволяйте студентам вести себе вільно та ставити запитання. Якщо вони чимось цікавляться, значить, вони думають, а якщо вони думають, значить, викладач дечого досяг. Після закінчення освітнього закладу студент може чогось досягти, або просто стати гарною людиною, і, отже, свої обов'язки виконав.

Таким чином, головне завдання освітньої установи – це розвиток особистості майбутнього спеціаліста та, головне, формування його творчих здібностей, які дозволять йому зайняти гідне місце у професійній сфері та бути затребуваним у відповідній галузі.

Разом з тим, вважаємо за доцільне визначити основні умови виникнення інсайтів, які будуть доречні як для педагогів, так і для студентів. Основа інсайтів – це здатність перейти з аналітичного мислення на інтуїтивне. Замість того, щоб розглядати проблему логічно та послідовно, інсайти вимагають підходу, заснованого на внутрішній інтуїції та чуттєвому сприйнятті. Вони можуть прийти під час медитації, відпочинку або просто раптово у повсякденному житті.

Для розвитку здатності до інсайтів є кілька практичних стратегій:

1. Усамітнення та розслаблення. Щоб ваше внутрішнє «я» могло виявитися і дати вам інсайти, вам потрібно знайти час і місце, де ви зможете зайнятися саморозвитком. Спробуйте регулярно відокремлювати час на медитацію, читання книг чи заняття чимось творчим.

2. Дослідження та експериментування. Вивчайте нові речі, розширюйте свій кругозір, проводьте експерименти та ставте собі запитання. Такі дії допоможуть вам побачити звичайні речі у новому світлі та стимулювати появу інсайтів.

3. Відкритість до нових ідей. Щоб натхнення та нові ідеї могли прийти до вас, важливо бути відкритим для нових ідей та поглядів. Не обмежуйте себе стандартними чи очікуваними рішеннями, а постійно шукайте нові, інноваційні підходи.

4. Запис та аналіз. Часто інсайти приходять зненацька і легко забуваються. Щоб не втратити корисних думок, важливо записувати їх у якомусь вигляді. Пізніше можна повернутися до цих записів та аналізувати їх, щоб отримати більше розуміння та використовувати ці інсайти у майбутньому.

Інсайти дозволяють нам бачити проблеми та рішення з нових, несподіваних ракурсів. Вони дозволяють долати стереотипи та виходити за рамки очікувань. Творче мислення, що розвивається через інсайти, може стати потужним інструментом для вирішення складних завдань та створення нових унікальних ідей.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у процесі роботи над кваліфікаційним дослідженням досягнути його мета та завдання, що дозволяє зробити нам наступні висновки.

Інсайт – багатозначний термін, що можна перекласти як осяяння, прозріння, усвідомлення, розуміння, проникливість, прозорливість. У багатьох психологічних традиціях дослідження мислення, емоцій, мотивації та особистості, а також у клінічних теоріях та практиках інсайт був оголошений важливим і корисним явищем. Методологічно важливим виявляється питання детекції інсайтності, що є складним та досить суб'єктивним процесом.

Емпіричне дослідження особливостей інсайту проводилося на базі філософського факультету Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника та складалося з кількох етапів. У дослідженні взяли участь 32 респонденти.

На основі отриманих у процесі дослідженні даних можемо сказати, що для вибірки респондентів у рівній мірі (по 50%) притаманний високий та низький рівень творчого потенціалу. У переважній більшості у студентів-філософів домінує знакове та образне мислення. Щодо рівня креативності/творчості та дивергентного мислення то тут маємо приблизно рівні результати (половина респондентів – високий рівень, половина – низький). На основі порівняльного аналізу результатів дослідження ми можемо зробити висновок, що ці показники були вищі серед молодших учасників дослідження віком від 18 до 20 років.

На основі отриманих емпіричних даних нами були розроблені практичні рекомендації для викладачів закладів вищої освіти, спрямовані на удосконалення підходів до організації освітнього процесу та сприяють розкриттю творчого потенціалу кожної особистості, а не «заганяє» їх у певні рамки освітньої системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безносюк О. Структура і розвиток здібностей. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. 2011. XL. Ч.3. С. 126-134.
2. Білинська Н., Спринська З. Інтерпретація творчості як психолого-педагогічна проблема. *Молодий вчений*. 2020. № 8 (84), с. 13-16. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-8-84-3> (дата звернення: 10.08.2024)
3. Вівденко І. О. Творчість як базисна характеристика професійної компетентності майбутнього фахівця: теоретико-методологічні аспекти. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_1_7 (дата звернення: 7.08.2024).
4. Власенко Ф. П. Творчість як умова розвитку особистості в інформаційному суспільстві. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 2. С. 4-7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2013_2_3 (дата звернення: 5.08.2024).
5. Волощук І. С. Інтелект, академічні досягнення і творчість. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 11. С. 5-9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2013_11_3 (дата звернення: 07.08.2024)
6. Заболотна Н. М., Омелянська В. І. Когнітивні стилі, творчі здібності та життєстійкість у структурі індивідуальності людини. *Габітус*. 2023. Вип. 46. С. 134-138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2023_46_23 (дата звернення: 1.08.2024).
7. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
8. Іванцова Н. Б. Творчі здібності студентів-психологів як вияв професійної спрямованості. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_3_30 (дата звернення: 17.07.2024).

9. Карпенко Н. А. Психологія творчості: навч. посібник. Львів: ЛьВДУВС, 2016. 156 с.
10. Клименко В. В. Психологія творчості: навч. посібник для вищих навч. закладів. Київ: Центр навч. літератури, 2006. 480 с.
11. Кудикіна Н., Прохорова Н., Братусь І. Теоретичні та організаційні основи розвитку творчого потенціалу студентів у контексті дистанційної освіти. *Молодий вчений*. 2021. №10 (98), с. 251-256. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-52> (дата звернення: 18.07.2024).
12. Мадзігон В., Федорова Н. Здібності – творчість – обдарованість особистості. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2018. Вип. 2. С. 96-105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2018_2_15 (дата звернення: 20.07.2024).
13. Маланьїна Т. М. Співвідношення когнітивного інсайту та Я-відмежування. *Психологія: реальність і перспективи*, 2016. Вип. 7. С. 139-142.
14. Міщиха Л. П. Психологія творчості: навч. посібник. Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. 447 с.
15. Музика О. Вікові аспекти розвитку референтних стосунків осіб із ознаками музичної обдарованості. Актуальні проблеми психології: *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2017. VI (13). С. 101-110.
16. Музика О. О. Ціннісна детермінація становлення та розвитку обдарованої особистості. Актуальні проблеми психології: *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Т. VI: Психологія обдарованості. 2015. Випуск 11. С. 6-19.
17. Опря Є. В. Особливості інсайту психічної хвороби у пацієнтів із шизофренією та коморбідними соматичними розладами. *Медична психологія*, 2018. Т. 13, № 3. С. 72-75.

18. Петрунко О.В., Хахановська Т.А. Творчість і обдарованість особистості: проблеми діагностики й інтерпретації. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/petrunko_0019.pdf (дата звернення: 13.06.2024)

19. Позняк Т. М. Розвиток креативних здібностей особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка*. 2013. С. 7.

20. Психологія творчості: конспект лекцій / уклад. О. А. Кривопишина. Суми: Вид-во СумДУ, 2009. 154 с.

21. Пушкарьова Т. Інсайт-технологія: природа, структура, можливості. *Український педагогічний журнал*, 2022. №3. С. 108-115

22. Пушкарьова Т. Урахування вікових особливостей суб'єктів пізнання в умовах безперервного провадження інсайт технології. *Український педагогічний журнал*, 2022. № 2. С. 73-83.

23. Роменець В. А. Психологія творчості: навч. посібник. 3-є вид. Київ: Либідь, 2004. 288 с

24. Стратегії творчої діяльності / за заг. ред. В. О. Моляко. Київ: «Освіта України», 2008. 702 с.

25. Творча діяльність в ускладнених умовах /за заг. ред. В.О. Моляко. Київ: «Освіта України». 2007. 236 с.

26. Туриніна О. Л. Психологія творчості: навч. посібник. Київ: МАУП, 2007. 160 с.

27. Ханецька Н. В. Психологія творчості: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. Хмельницький, 2010. 184 с.

28. Черноус В. Творчі здібності особистості: визначення, сутність, структура. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 5(1). С. 82-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2012_5%281%29__14 (дата звернення: 25.07.2024).

29. Ball L. J., Marsh J. E., Litchfield D., Cook R. L., Booth N. When distraction helps: evidence that concurrent articulation and irrelevant speech can facilitate insight problem solving. *Thinking & Reasoning*, 2015. № 21(1). P. 76–96
30. Bowden E. M., Jung-Beeman M., Fleck J., Kounios J. New approaches to demystifying insight. *Trends in Cognitive Sciences*, 2005. № 9(7), P. 322–328
31. Chronicle E. P., MacGregor J. N., Ormerod T. C. What makes an insight problem? The roles of heuristics, goal conception, and solution recoding in knowledge-lean problems. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 2015. № 30(1), P. 14–27
32. Chronicle E. P., Ormerod T. C., MacGregor J. N. When insight just won't come: The failure of visual cues in the nine-dot problem. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology: Section A*, 2011. № 54(3). P. 903–919
33. Cranford E. A., Moss J. (2012). Is insight always the same? A protocol analysis of insight in compound remote associate problems. *The Journal of Problem Solving*, 2012. № 4(2), Article 8. P. 18–24
34. Danek A. H. Magic tricks, sudden restructuring and the aha! experience. In F. ValleeTourangeau (Ed.), *Insight: On the origin of new ideas*. London, England: Routledge. 2011. P. 51–79
35. Danek A. H., Wiley J. What about false insights? Deconstructing the Aha! experience along its multiple dimensions for correct and incorrect solutions separately. *Frontiers in Psychology*, 2017. №7, 60-77.
36. Davidson J. E. Insights about insightful problem solving. *The psychology of problem solving*. 2014. № 3. P 149–175
37. Kaplan C. A., Simon, H. A. In search of insight. *Cognitive Psychology*, 2010. № 22(3), P. 374–419.
38. Klein G., Jarosz A. A naturalistic study of insight. *Journal of Cognitive Engineering and Decision Making. Frontiers in Psychology*, 2011. № 5(4), P. 335–351.

39. Kounios J., Beeman M. The cognitive neuroscience of insight. *Annual Review of Psychology*, 2014. № 65. P. 71–93.
40. Kounios J., Fleck J. I., Green D. L., Payne L., Stevenson J. L., Bowden E. M., Jung-Beeman, M. The origins of insight in resting-state brain activity. *Neuropsychologia*, 2008. № 46(1), P. 281–291
41. Laukkonen R. E., Tangen J. M. How to detect insight moments in problem solving experiments. *Frontiers in Psychology*, 2018. № 9, P. 282-289

ДОДАТКИ

Додаток А

Узагальнені дані по методикам дослідження творчого потенціалу та мислення

Респондент	Потенціал творчості	Предметне мислення	Символічне	Знакове	Образне	Креативність
1	39	6	5	10	9	10
2	44	5	6	9	7	8
3	39	10	9	5	8	4
4	44	6	9	6	11	9
5	42	3	4	8	10	10
6	37	6	9	9	11	9
7	42	9	7	12	8	9
8	43	9	9	9	11	11
9	38	7	8	7	9	9
10	38	9	7	7	11	8
11	43	5	9	7	10	9
12	43	9	9	7	11	7
13	36	5	8	9	11	9
14	44	5	9	10	9	9
15	35	7	6	10	8	9
16	40	12	8	4	8	7
17	42	5	7	7	12	8
18	43	6	7	10	9	8
19	44	8	8	8	10	5
20	41	6	9	9	11	8
21	49	8	8	6	11	11
22	49	8	8	6	11	11
23	44	4	8	7	12	6
24	45	6	9	7	10	7
25	39	5	5	11	10	8
26	48	9	8	5	11	12
27	44	8	8	8	11	13
28	42	6	7	4	12	9

29	51	6	8	8	10	7
30	36	5	5	13	7	6
31	42	4	8	10	6	9
32	45	13	6	9	8	12

Узагальнені дані за методикою дослідження дивергентного мислення

Респондент	Вік	Стать	Форма навчання	Т сер.
1	2	1	1	15,25
2	3	2	2	13,75
3	2	1	1	17,25
4	2	1	1	16,25
5	2	1	2	18,5
6	1	2	1	15
7	3	1	2	11,75
8	3	1	1	13,25
9	2	2	2	14,25
10	1	1	1	12,5
11	2	1	1	13
12	3	2	2	12,5
13	3	2	2	12
14	1	1	1	15
15	2	1	2	15,75
16	3	1	2	10,5
17	3	1	1	13,75
18	2	2	2	12,25
19	2	2	1	14
20	2	1	1	10,75
21	1	1	2	14,75
22	1	1	2	14
23	1	2	1	14
24	2	1	2	13,5
25	2	1	1	14
26	1	1	1	15
27	3	1	2	13,25
28	3	2	2	11,5
29	3	1	2	12,75

30	2	2	1	13,5
31	3	1	2	11,75
32	1	2	1	14

Порівняльні дані за критерієм Мана-Уїтні

Test Statistics^a

	Предметне	Символічне	Знакове	Образне	Креативність	Творчість	Дивергентне
Mann-Whitney U	106,500	107,000	75,500	91,500	81,000	97,500	98,500
Wilcoxon W	337,500	173,000	306,500	157,500	147,000	163,500	164,500
Z	-,364	-,349	-1,609	-,967	-1,397	-,719	-,676
Asymp. Sig. (2-tailed)	,716	,727	,108	,334	,162	,472	,499
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	,725 ^b	,755 ^b	,113 ^b	,347 ^b	,180 ^b	,481 ^b	,506 ^b

a. Grouping Variable: Стать

b. Not corrected for ties.

Ranks

Стать	N	Mean Rank	Sum of Ranks	
Предметне	Жіноча	21	16,07	337,50
	Чоловіча	11	17,32	190,50
	Total	32		
Символічне	Жіноча	21	16,90	355,00
	Чоловіча	11	15,73	173,00
	Total	32		
Знакове	Жіноча	21	14,60	306,50
	Чоловіча	11	20,14	221,50
	Total	32		
Образне	Жіноча	21	17,64	370,50
	Чоловіча	11	14,32	157,50
	Total	32		
Креативність	Жіноча	21	18,14	381,00
	Чоловіча	11	13,36	147,00
	Total	32		
Творчість	Жіноча	21	17,36	364,50
	Чоловіча	11	14,86	163,50
	Total	32		
Дивергентне	Жіноча	21	17,31	363,50
	Чоловіча	11	14,95	164,50
	Total	32		

Test Statistics^a

	Предметне	Символічне	Знакове	Образне	Креативність	Творчість	Дивергентне
Mann-Whitney U	98,500	114,500	106,500	120,000	112,500	112,500	80,000
Wilcoxon W	234,500	250,500	242,500	256,000	248,500	248,500	216,000
Z	-1,133	-,526	-,822	-,306	-,596	-,588	-1,814
Asymp. Sig. (2-tailed)	,257	,599	,411	,759	,551	,556	,070
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	,270 ^b	,616 ^b	,423 ^b	,780 ^b	,564 ^b	,564 ^b	,073 ^b

a. Grouping Variable: Форма

b. Not corrected for ties.

Ranks

	Форма	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Предметне	Очна	16	18,34	293,50
	Заочна	16	14,66	234,50
	Total	32		
Символічне	Очна	16	17,34	277,50
	Заочна	16	15,66	250,50
	Total	32		
Знакове	Очна	16	17,84	285,50
	Заочна	16	15,16	242,50
	Total	32		
Образне	Очна	16	17,00	272,00
	Заочна	16	16,00	256,00
	Total	32		
Креативність	Очна	16	15,53	248,50
	Заочна	16	17,47	279,50
	Total	32		
Творчість	Очна	16	15,53	248,50
	Заочна	16	17,47	279,50
	Total	32		
Дивергентне	Очна	16	19,50	312,00
	Заочна	16	13,50	216,00
	Total	32		

Додаток Д

Порівняльні дані за критерієм Краскела_Уоллеса

Test Statistics^{a,b}

	Предметне	Символічне	Знакове	Образне	Креативність	Творчість	Дивергентне
Chi-Square	5,152	,039	1,287	2,386	3,566	4,343	11,781
df	2	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	,076	,981	,525	,303	,168	,114	,003

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Вік

Ranks

	Вік	N	Mean Rank
Предметне	18-20	8	19,31
	21-22	13	12,04
	Більше 22	11	19,73
	Total	32	
Символічне	18-20	8	16,94
	21-22	13	16,15
	Більше 22	11	16,59
	Total	32	
Знакове	18-20	8	15,81
	21-22	13	18,65
	Більше 22	11	14,45
	Total	32	
Образне	18-20	8	19,88
	21-22	13	17,08
	Більше 22	11	13,36
	Total	32	
Креативність	18-20	8	21,38
	21-22	13	13,58
	Більше 22	11	16,41
	Total	32	
Творчість	18-20	8	21,75
	21-22	13	13,04
	Більше 22	11	16,77
	Total	32	
Дивергентне	18-20	8	21,31
	21-22	13	20,15
	Більше 22	11	8,68
	Total	32	